

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

قواعد اساسی فقهی و تطبیقات آن در عبادات

(فقه حنفی)

(رساله ماستری)

محصله: شگوفه حاجی زاده

استاد راهنما: دکتور محمد یونس ابراهیمی

سال: 1401 هـ. ش. 1444 هـ. ق

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری فقه و قانون

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

قواعد اساسی فقهی و تطبیقات آن در عبادات

(فقه حنفی)

(رسالهء ماستری)

محصل: شکوفه حاجی زاده

استاد رهنما: دکتور محمد یونس ابراهیمی

سال: 1401 هـ. ش. 1444 هـ. ق

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت فقه و قانون

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترمه شگوفه بنت حاجی گل ID: SH-MSF-98-606 محصله دور هفتم فقه و قانون که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: قواعد اساسی فقهی و تطبیقات آن در عبادات (فقه حنفی) به روز ۱۳۹۸ / ۵ / ۱۴ تاریخ ۱۴۰۱ / ۵ / ۱۳ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۰ (نمره به عدد) چوړه لؤد (نمره به حروف) گردید، موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

نمبره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	سر محقق سید حبیب شاکر	عضو هیات	
۲	دکتور رفیع الله عطاء	عضو هیات	
۳	دکتور محمد یونس ابراهیمی	استاد رهنما و رئیس جلسه	

..... معاون علمی

..... آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

فقهاء با در نظر داشت اصل مقاصد خویش، قواعد اساسی پنجگانه را در روشنی شریعت اسلامی وضع کرده اند که این قواعد در تمام بخش های زندگی به خصوص در عبادات کاربرد زیادی دارند و چون در مورد کاربرد قواعد فقهی در عبادات تا کنون به زبان دری تحقیق نشده بود، نظر به اهمیت آن از میان قواعد پنجگانه فقهی، تطبیقات چهار قاعده آن در این رساله طی پنج فصل به روش کتابخانه یی تحقیق گردید که خلاصه آن قرار ذیل است:

قواعد فقهی به عنوان اصول کلی و جامع در عبارات های بسیار کوتاه وضع شده است که متضمن احکام تشریحی راجع به حوادث و مسایل شرعی بوده و سر آغاز این قواعد به زمان نزول قرآن کریم بر می گردد که تا قرن چهارم هجری در چوکات عبارات خاص تدوین و در قرن سیزدهم هجری به رویت آن مواد قانونی ساخته شده است. فهم و شناخت این قواعد فقهی برای کسانی که در رشته فقه و قانون تحصیل می کنند و همچنان برای کسانی در مسلک افتاء مشغول هستند، اهمیت زیادی داشته است.

اصل و اساس قاعده مرتبط بودن امور به مقاصد و اهداف، سخن گهربار پیامبر-صلی الله علیه وسلم بوده و این قاعده در باب عبادات بدنی، مالی و بدنی و مالی تطبیقات زیادی داشته است که در کتب فقه حنفی به مسایل بسیاری راجع به آن اشاره و تصریح شده است. همچنان از قاعده های مهم فقهی این بوده که ظن و گمان در شریعت و قانون اسلامی مدار اعتبار نیست بلکه باید اساس و معیار یقین باشد نه شک، اساس این قاعده نیز در قرآن و سنت موجود بوده و تطبیقات زیادی در کتب فقه حنفی داشته است. همچنان اساس شریعت اسلامی بر یسر و آسانی بنا شده و در تمام احکام، عبادات و معاملات آن جنبه یسر و آسانی مراعات رعایت شده است، همانطوری که احکام فقهی چه در عبادات و چه در معاملات به قاعده دفع ضرر ربط داشته اند و هر معامله ای که در آن ضرر فاحش به جانب مقابل باشد باید منتفی شود، و در شریعت اسلامی دفع ضرر بر جلب منفعت مقدم است.

و سرانجام اینکه فقه حنفی از غنی ترین فقه در میان مذاهب چهارگانه بوده که در آن به مسایل فرعی مطابق قواعد فقهی توجه بیشتر شده است و در میان فقهای حنفی، علامه ابن نجیم-رحمه الله- به موضوع قواعد فقهی و تطبیقات آن در آثار علمی خویش بیش تر توجه کرده است.

واژه های کلیدی: قاعده، فقه، تطبیقات، مقاصد، عبادات، احناف

فهرست مطالب

مقدمه Error! Bookmark not defined.

فصل اول

کلیات و مفاهیم اساسی بحث

مبحث اول: تعریف قواعد فقهی، تاریخچه و اهمیت آن Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف لغوی قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: تعریف اصطلاحی قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: تعریف اصطلاحی قواعد فقهی Error! Bookmark not defined.

مطلب چهارم: تاریخچه قواعد فقهی Error! Bookmark not defined.

مطلب پنجم: اهمیت و فواید شناخت قواعد فقهی Error! Bookmark not defined.

مطلب ششم: مقاصد شریعت و ارتباط قواعد فقهی با آن Error! Bookmark not defined.

مبحث دوم: تعریف عبادات و اقسام آن Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: تعریف عبادات Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: ارکان عبادت Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: انواع و اقسام عبادات Error! Bookmark not defined.

فصل دوم

قاعده «الأمر بمقاصدها» و تطبیقات آن در عبادات

مبحث اول: شرح و فروعات قاعده «الأمر بمقاصدها» Error! Bookmark not defined.

مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده Error! Bookmark not defined.

مطلب دوم: اساس این قاعده در قرآن و سنت Error! Bookmark not defined.

مطلب سوم: فروعات این قاعده Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.مبحث دوم: تطبیقات این قاعده در عبادات بدنی

Error! Bookmark not defined.مطلب اول: وضوء

Error! Bookmark not defined.مطلب دوم: نماز

Error! Bookmark not defined.مطلب سوم: روزه

Error! Bookmark not defined.مبحث سوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی

Error! Bookmark not defined.مطلب اول: زکات

Error! Bookmark not defined.مطلب دوم: صدقات

Error! Bookmark not defined.مبحث چهارم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی و بدنی

Error! Bookmark not defined.مطلب اول: حج و عمره

Error! Bookmark not defined.مطلب دوم: جهاد

فصل سوم

قاعده «الیقین لایزول بالشک» و تطبیقات آن در عبادات

Error! Bookmark not defined.مبحث اول: شرح و فروعات قاعده «الیقین لایزول بالشک»

Error! Bookmark not defined.مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده

Error! Bookmark not defined.مطلب دوم: اساس این قاعده در قرآن و سنت

Error! Bookmark not defined.مطلب سوم: فروعات این قاعده

Error! Bookmark not defined.مبحث دوم: تطبیقات این قاعده در عبادات بدنی

Error! Bookmark not defined.مطلب اول: وضوء و طهارت

Error! Bookmark not defined.مطلب دوم: نماز

Error! Bookmark not defined.مطلب سوم: روزه

Error! Bookmark not defined.مبحث سوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: زکات

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: صدقات

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی و بدنی

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: حج و عمره

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: جهاد

فصل چهارم

قاعده «المشقة تجلب التيسير» و تطبیقات آن در عبادات

Error! Bookmark not defined. مبحث اول: شرح و فروع قاعده «المشقة تجلب التيسير»

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: اساس این قاعده در قرآن و سنت

Error! Bookmark not defined. مطلب سوم: فروع این قاعده

Error! Bookmark not defined. مبحث دوم: تطبیقات این قاعده در عبادات بدنی

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: وضوء

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: نماز

Error! Bookmark not defined. مطلب سوم: روزه

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: زکات

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: صدقات

Error! Bookmark not defined. مبحث سوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی و بدنی

Error! Bookmark not defined. مطلب اول: حج و عمره

Error! Bookmark not defined. مطلب دوم: جهاد

فصل پنجم

قاعده «الضرر یزال» و تطبیقات آن در عبادات

مبحث اول: شرح و فروعات قاعده «الضرر یزال»	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: شرح و مفهوم این قاعده	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: اساس این قاعده در قرآن و سنت	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: فروعات این قاعده	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: تطبیقات این قاعده در عبادات بدنی و مالی	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: وضوء	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: نماز	Error! Bookmark not defined.
مطلب سوم: روزه	Error! Bookmark not defined.
مطلب چهارم: زکات	Error! Bookmark not defined.
مبحث دوم: تطبیقات این قاعده در عبادات مالی و بدنی	Error! Bookmark not defined.
مطلب اول: حج و عمره	Error! Bookmark not defined.
مطلب دوم: جهاد	Error! Bookmark not defined.
نتیجه گیری	92
پیشنهاد ها	94
فهرست آیات	Error! Bookmark not defined.
فهرست احادیث	Error! Bookmark not defined.
فهرست اعلام	Error! Bookmark not defined.
فهرست منابع	Error! Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined.....**Summary of the discussion**

نتیجه گیری

از آنچه در مورد قواعد اساسی فقهی و تطبیقات آن در عبادات (فقه حنفی) نگاشته شد، چنین نتیجه گیری می شود:

- 1- قواعد فقهی عبارت بوده است از اصول فقهی کلی در عبارت های کوتاه که متضمن احکام تشریحی راجع به حوادث بوده و در باب عبادات تطبیقات زیادی داشته است.
- 2- بنیانگذاری اصول قواعد در زمان نزول قرآن کریم و عصر بعثت و نبوت پیامبر اسلام-صلی الله علیه وسلم- صورت گرفته بوده که تا قرن چهارم هجری توسط فقهاء تدوین شده است.
- 3- تدوین قواعد فقهی در زمان تابعین و تبع تابعین آغاز گردیده بوده و در تدوین قواعد، فقهای مذاهب چهارگانه به خصوص احناف و شوافع نقش بزرگ داشته اند.
- 4- در قرن سیزدهم هجری، پیشرفت نهایی قواعد فقهی صورت گرفته بوده است که در آن قواعد فقهی به شکل مواد قانونی نوشته شده و اکثر کتابها در مورد قواعد فقهی در همین قرن نوشته شده بوده است.
- 5- عبادت شامل تمام اقوال، افعال و اعتقادات یک فرد مؤمن است که به هدف تقرب به سوی الله متعال انجام می دهد.
- 6- فهم و شناخت قواعد فقهی اهمیت زیادی داشته است به خصوص برای کسانی که در رشته فقه و قانون تحصیل می کنند و همچنان برای کسانی در مسلک افتاء مشغول هستند، زیرا فهم این قواعد آنان را کمک می کند مسایل جدید را بفهمند و استنباط نمایند، چنانچه با تحقیق در این موضوع خودم به بسیاری از مسایل فقهی پی بردم.
- 7- بحث مقاصد شریعت در تالیفات و آثار علمای متقدمین به طور چشم گیر دیده نمی شود اما علما معاصر به آن اهمیتی زیادی داده و به روش های مختلف آن را مورد بحث و بررسی قرار داده اند و قواعد فقهی در حقیقت خلاصه و بیان کننده مقاصد شریعت می باشد.
- 8- حدیث «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» در حقیقت اصل و اساس قاعده (الأمر بمقاصدها) بوده و این قاعده در باب عبادات بدنی، مالی و بدنی و مالی تطبیقات زیادی داشته است که در کتب فقه حنفی به مسایل بسیاری راجع به آن اشاره و تصریح شده است.
- 9- از قاعده های مهم فقهی این بوده که ظن و گمان در شریعت و قانون اسلامی مدار اعتبار نیست بلکه باید اساس و معیار یقین باشد نه شک چون ظن و گمان که به یقین نرسیده باشد

چیزی را از حق دفع نمی کند، اساس این قاعده نیز در قرآن و سنت موجود بوده و تطبیقات زیادی در کتب فقه حنفی داشته است.

10- اساس شریعت اسلامی بر یسر و آسانی بنا شده بوده و به همین خاطر هرگاه سختی و مشقت به میان بیاید، این امر باعث جلب آسانی می شود و در آن سهولت به وجود می آید و دین اسلام در تمام احکام، عبادات و معاملات جنبه یسر و آسانی را مراعات نموده است.

11- ضرر، باید از میان برود و در شریعت اسلامی ضرر منفی است و حتی الامکان ضرر از دیگران دفع می شود و اساس شریعت بر مصلحت بنا می باشد.

12- احکام فقهی چه در عبادات و چه در معاملات به قاعده «الضرر یزال» ربط داشته اند و هر معامله ای که در آن ضرری به جانب مقابل باشد باید منتفی شود، و در شریعت اسلامی دفع ضرر بر جلب منفعت مقدم است.

13- فقه حنفی از غنی ترین فقه در میان مذاهب چهارگانه بوده که در آن به مسایل فرعی مطابق قواعد فقهی توجه بیشتر شده است.

14- در میان فقهای حنفی، علامه ابن نجیم-رحمه الله- به موضوع قواعد فقهی و تطبیقات آن در آثار علمی خویش بیش تر توجه کرده بوده است.

وصلی الله تعالی وسلم علی نبینا محمد وعلی آله واصحابه ومن تبعهم باحسان الی یوم الدین.

پیشنهاد ها

پس از اینکه موضوع تطبیقات قواعد فقهی در باب عبادات مطابق فقه حنفی مورد بررسی قرار گرفت، راه کارهای ذیل را به عنوان پیش نهاد مطرح می کنم امید است مورد توجه قراردادده شود:

1. تحقیق روی موضوعات مشابه این بحث مانند موضوعات ذیل:
 - تطبیقات قاعده «الامور بمقاصدها» در باب عبادات و معاملات
 - تطبیقات قاعده «الضرر یزال» در باب عبادات و معاملات
 - تطبیقات قاعده «المشقة تجلب التیسیر» در باب عبادات و معاملات
 - تطبیقات قاعده «الیقین لایزول بالشک» در باب عبادات و معاملات
 - نقش فقه حنفی در توسعه و انکشاف قانون.
2. راه اندازی پروگرام های آموزشی، معلوماتی برای توسعه آگاهی عامه در مورد قواعد فقهی و به کار گیری وسایل اطلاع رسانی جمعی چون از خلال این تحقیق دانستم که جوانان تحصیل کرده در حوزه شرعیات به فهم و درک این قواعد ضرورت مبرم دارند.
3. انجام تحقیقات علمی بیش تر در مورد موضوع قواعد فقهی به طور عموم به هدف رسیدن به نتایج علمی و قانون در این مورد زیرا به نظر من بحث انجام شده هنوز در باب تطبیقات قواعد فقهی مختصر بوده است.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af